

VỀ QUYẾT ĐỊNH CỦA TÒA ÁN TRONG GIAI ĐOẠN XÉT XỬ PHỨC THẨM ĐỐI VỚI BỊ CÁO CẦN GIÁM ĐỊNH TÂM THẦN

ĐỒNG THỊ LAN ANH*

Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 bổ sung những quy định mới nhằm bảo đảm quyền độc lập của Tòa án nói chung và Hội đồng xét xử nói riêng trong việc xác minh, thu thập hoặc bổ sung chứng cứ nếu thấy cần thiết. Tuy nhiên, thực tiễn thi hành Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015 đã phát sinh một số vướng mắc khi thực hiện quyền năng này, trong đó có trường hợp bị cáo cần phải giám định tâm thần tại giai đoạn xét xử phúc thẩm.

Từ khóa: Giám định tâm thần; xét xử phúc thẩm.

Nhận bài: 23/02/2021; biên tập xong: 09/3/2021; duyệt bài: 24/3/2021.

Đối với hoạt động xác minh, thu thập, bổ sung chứng cứ do Tòa án tự mình thực hiện, Bộ luật Tố tụng hình sự (BLTTHS) năm 2015 đã bổ sung thêm quy định Tòa án có thể trưng cầu giám định; trưng cầu giám định bổ sung, giám định lại; trường hợp Tòa án đã yêu cầu Viện kiểm sát bổ sung chứng cứ nhưng Viện kiểm sát không bổ sung được thì Tòa án có thể tiến hành xác minh, thu thập tài liệu, chứng cứ để giải quyết vụ án¹.

1. Xem khoản 5, 6 Điều 251 Bộ luật Tố tụng hình sự năm 2015.

Cùng với quyền xác minh, thu thập, bổ sung chứng cứ, sau khi thụ lý hồ sơ vụ án Tòa án cũng quyết định việc áp dụng, thay đổi, hủy bỏ biện pháp ngăn chặn cũng như biện pháp bắt buộc chữa bệnh với bị cáo, cụ thể:

“Điều 451. Quyết định của Tòa án trong giai đoạn xét xử

1. Sau khi thụ lý vụ án, nếu có căn cứ cho rằng bị can, bị cáo không có năng lực trách nhiệm hình sự thì Tòa án trưng cầu

* Phòng 7 Viện kiểm sát nhân dân thành phố Hải Phòng.

THỰC TIỄN - KINH NGHIỆM

giám định pháp y tâm thần.

2. Căn cứ vào kết luận giám định, Tòa án có thể ra một trong những quyết định:

a) Quyết định tạm đình chỉ hoặc đình chỉ vụ án và áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh;

b) Trả hồ sơ để điều tra lại hoặc điều tra bổ sung;

c) Miễn trách nhiệm hình sự hoặc miễn hình phạt và áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh;

d) Đưa vụ án ra xét xử.

3. Ngoài quyết định áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh, Tòa án có thể giải quyết vấn đề bồi thường thiệt hại hoặc vấn đề khác liên quan đến vụ án.”

Theo quy định trên thì trường hợp sau khi thụ lý vụ án ở giai đoạn phúc thẩm, nếu có căn cứ cho rằng bị cáo không có năng lực trách nhiệm hình sự thì Tòa án không trả hồ sơ để yêu cầu Viện kiểm sát bổ sung chứng cứ (như có thể thực hiện tại giai đoạn xét xử sơ thẩm) mà tự mình trưng cầu giám định pháp y tâm thần đối với bị cáo. Quy định này sẽ đảm bảo quyền chủ động thu thập chứng cứ cho Tòa án cũng như tránh tình trạng phải trả lại hồ sơ, kéo dài thời gian và thủ tục giải quyết vụ án.

Tuy nhiên, vấn đề vướng mắc là: Liệu Tòa án phải có quyết định tố tụng nào đối với vụ án trong trường hợp cơ quan này trưng cầu giám định pháp y tâm thần đối với bị cáo tại giai đoạn xét xử phúc thẩm? Bởi lẽ, trong giai đoạn sơ thẩm, khi Tòa án trưng cầu giám định pháp y tâm thần đối với bị cáo thì Tòa án sẽ tạm đình chỉ giải quyết vụ án theo điểm a khoản 1 Điều 281 BLTTHS năm 2015. Song, BLTTHS năm 2015 chỉ quy định: Khi hết thời hạn chuẩn bị xét xử,

Thẩm phán chủ tọa phiên tòa phải ra quyết định đưa vụ án ra xét xử phúc thẩm hoặc đình chỉ xét xử phúc thẩm (Điều 346) và Hội đồng xét xử chỉ có thẩm quyền: “Không chấp nhận kháng cáo, kháng nghị và giữ nguyên bản án sơ thẩm; sửa bản án sơ thẩm; hủy bản án sơ thẩm và chuyển hồ sơ vụ án để điều tra lại hoặc xét xử lại; hủy bản án sơ thẩm và đình chỉ vụ án; đình chỉ việc xét xử phúc thẩm (Điều 355)”.

Như vậy, ngoài nội dung chung quy định tại Điều 451 thì hiện nay BLTTHS năm 2015 không có quy định cụ thể về việc Tòa án phúc thẩm có thẩm quyền tạm đình chỉ giải quyết vụ án hay không. Bên cạnh đó, BLTTHS năm 2015 cũng không quy định rõ về việc khi trưng cầu giám định (chưa có kết luận) thì có được tạm đình chỉ giải quyết vụ án hay không, vì theo khoản 2 Điều 451 BLTTHS năm 2015 thì Tòa án chỉ được tạm đình chỉ giải quyết vụ án khi căn cứ vào kết luận giám định. Đây là vấn đề cần thiết phải đặt ra, vì trong trường hợp này, không thể xét xử vắng mặt bị cáo, đặc biệt là khi bị cáo kháng cáo kêu oan hoặc có thể ra bản án, quyết định bất lợi cho họ. Hơn nữa, kết quả giám định pháp y tâm thần để xác định năng lực hành vi, năng lực chịu trách nhiệm hình sự của bị cáo, có ý nghĩa quyết định tới phán xét cuối cùng của Hội đồng xét xử nên buộc phải có quyết định tố tụng với vụ án (khi hết thời hạn chuẩn bị xét xử), đảm bảo đúng quy định của BLTTHS để chờ đợi kết quả này.

Ví dụ: Bị cáo A đã bị Tòa án sơ thẩm xét xử về tội “Giết người”. Tại giai đoạn điều tra, bị cáo đã được cơ quan giám định pháp y tâm thần kết luận: “A có mắc bệnh tâm thần: Sa sút trí tuệ/ Động kinh di chứng sau

chấn thương sọ não/HIV (+) (theo bảng phân loại bệnh quốc tế lần thứ X (ICD) có mã F07.1/G40). Trước và trong khi thực hiện hành vi phạm tội, A mắc bệnh tâm thần trên. Bệnh này làm giảm khả năng nhận thức và điều khiển hành vi. Đến thời điểm giám định, A vẫn mắc bệnh này, làm mất khả năng nhận thức và điều khiển hành vi.” Do đó, A được áp dụng biện pháp bắt buộc chữa bệnh. Theo kết luận giám định sức khỏe tâm thần sau điều trị bắt buộc chữa bệnh, tình trạng bệnh tâm thần của bị cáo A ở giai đoạn ổn định, đủ khả năng nhận thức và điều khiển hành vi nên được đưa ra xét xử. Sau phiên tòa, bị cáo kháng cáo kêu oan. Trong giai đoạn chuẩn bị xét xử phúc thẩm, Tòa án cấp phúc thẩm nhận được công văn của Trại tạm giam thông báo về việc bị cáo A có biểu hiện tái phát bệnh, quá trình tạm giam thường xuyên có hành vi bất thường. Qua xác minh, thăm khám và tham khảo ý kiến của chuyên gia, xác định được A có biểu hiện tái phát bệnh và cần thiết phải giám định pháp y tâm thần mới có căn cứ xử lý tiếp.

Trong trường hợp này, Tòa án cấp phúc thẩm phải trung cầu giám định pháp y tâm thần đối với bị cáo, theo đó, có 02 quan điểm khác nhau về việc cơ quan này cần xử lý đối với vụ án như sau:

Quan điểm thứ nhất cho rằng, khi hết thời hạn chuẩn bị xét xử, Thẩm phán vẫn ra quyết định đưa vụ án ra xét xử và căn cứ các điều 352, 297 BLTTHS năm 2015 để hoãn phiên tòa đến khi có kết quả giám định. Vì BLTTHS năm 2015 không giới hạn số lần hoãn phiên tòa, chỉ cần đảm bảo đúng căn cứ và không quá 30 ngày kể từ ngày ra quyết định hoãn phiên tòa (khoản 2

Điều 297 BLTTHS năm 2015).

Quan điểm thứ hai cho rằng, Tòa án căn cứ Điều 451 BLTTHS năm 2015 và áp dụng pháp luật tương tự giai đoạn sơ thẩm, có thể quyết định tạm đình chỉ vụ án để quyết định trung cầu và chờ kết quả giám định pháp y định tâm thần đối với bị cáo.

Tác giả đồng tình với quan điểm thứ nhất, bởi lẽ theo nguyên tắc pháp chế, cơ quan tiến hành tố tụng chỉ được thực hiện những quy định mà pháp luật cho phép. Khi BLTTHS năm 2015 chưa quy định cụ thể về việc Tòa án cấp phúc thẩm có thể tạm đình chỉ việc giải quyết vụ án trong trường hợp quyết định trung cầu giám định pháp y tâm thần đối với bị cáo (khi chưa có kết luận giám định) thì không có căn cứ pháp luật để thực hiện. Nếu áp dụng tương tự pháp luật như quan điểm thứ hai sẽ dẫn tới vi phạm nghiêm trọng về thủ tục tố tụng. Trong khi chờ sửa đổi luật hoặc có hướng dẫn cụ thể của cơ quan có thẩm quyền, trường hợp quyết định trung cầu giám định pháp y tâm thần đối với bị cáo, Tòa án cần hoãn phiên tòa đến khi có kết quả giám định như ý kiến thứ nhất để đảm bảo thủ tục tố tụng.

Từ những phân tích nêu trên, thiết nghĩ, cần sửa đổi BLTTHS theo hướng: Bổ sung thêm quy định về việc Tòa án cấp phúc thẩm có thể tạm đình chỉ vụ án trong trường hợp quyết định trung cầu giám định pháp y tâm thần đối với bị cáo.

Trên đây là vấn đề còn vướng mắc trên thực tiễn thi hành BLTTHS năm 2015, tác giả đưa ra một số cách hiểu, vận dụng và đề xuất kiến nghị theo quan điểm cá nhân, rất mong nhận được ý kiến trao đổi của các đồng nghiệp. □